

M. Maučeca spis o prekmurskem preklitu in podstenju v ČZN 1939, toda porabil ga je le v stavku: »V zahodni madžarski hiši in v stavbarstvu sosednjega slovenskega ljudstva je nastala iz hišne veže (madž. pitvar iz slovan. pritvor, op. V. N.) v končnem razvoju predsoba« (str. 176). Ker je bila ta oblika hiše že večkrat opisana — saj ima prav Tóth zasluge za njeno natančnejše poznavanje — se avtor ne spušča v njeno celotno označitev, ampak le na osnovi primerov, ki jih sam pozna, poudarja nekatere njene sestavine, pri čemer je slikovno gradivo v ospredju.

Tudi v južni madžarski hiši v spodnjem Prekdonavju in v severnovzhodni v gornjem Potisju najdemo posebno v zunanosti lesenih hiš marsikako sorodno potezo za primerjavo z našo panonsko hišo.

V tretjem kratkem poglavju se pisatelj le dotika pogledov na »spremembe v stanovanjski kulturi«, na stilne prevzeme, na dušeslovne motive in zaključuje delo s strnjanim povzetkom o izročilih v madžarskem ljudskem stavbarstvu, ki nanje navezuje naloge raziskavanja in varstva spomenikov na tem področju. Delo v tako uspešni obliki ni le vzpodbuda tudi tujini, marveč učinkovito predstavlja madžarsko ljudsko stavbarstvo vobče.

Vilko Novak

Diószegi Vilmos. A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest 1958, str. 472.

Lepo število večjih predmetnih in manjših pokrajinskih monografij, ki so jih napisali v zadnjih letih madžarski etnologi, dokazuje zavidljivo višino in pohvalno prizadevanje njihove znanosti. Vsa ta dela segajo s svojimi vprašanji tudi preko domačih mej. Tako tudi delo V. Diószegija *Spomini šamanskega verovanja v madžarski ljudski omiki*, za katero se je pisatelj dolgo temeljito pripravil z več nadrobniimi razpravami, kar vidimo tudi iz seznama slovtva o predmetu na 13 straneh — pač dokaz, koliko so se Madžari od nekdaj ukvarjali z vprašanjem svojega ljudskega verovanja (poleg del pri drugih narodih o teh vprašanjih, seve), ki jih veže na njih prvotno domovino in etnične sorodnike. Vprašanje tega verovanja pa je tesno povezano tudi z vprašanjem njihovega izvora, ki so ga pričeli reševati konec 18. stoletja. Zato je vprašanje šamanizma, ki je bil verska oblika prvotnega madžarstva, bilo stalno v ospredju vsakršnega raziskovanja ljudske duhovne omike pri Madžarih.

Diószegi se je lotil tega pomembnega vprašanja tako s temeljitim poznavanjem verovanja sibirskih narodov, kakor tudi z uspešno metodo, s kritičnim razborom vsega dosedanega gradiva in dognanja, končno pa je leta zbiral sam gradivo med ljudstvom, da je dognal njega današnje življenje. Zato mu je uspelo, da je podal tako živo, prepričljivo, z zemljevidi in slikami dopolnjeno delo, ki nas uvaja v posebnosti madžarske duhovne kulture vobče. V prvem krajšem delu (str. 15—168), obravnava v treh poglavjih izvolitev šamanskega kandidata, kako si pridobi le-ta svoje znanje in kako prevzame svoj poklic. V drugem delu pa obširno prikazuje šamansko opremo ter šamanovo delovanje.

Tudi s splošno etnološkega vidika je zanimivo in pomembno, da so Madžari ohranili tisoč let v docela različnem kulturnem okolju ostanke svojega prvotnega verovanja, ki jih vežejo z verovanjem sibirskih današnjih narodov. Knjiga — vsekakor zelo skromno — omogoča z ruskim in nemškim povzetkom tudi madžarsčine neveščim vpogled v ta tako svojevrstni svet in v razne oblike njegovih ostankov v današnji ljudski omiki, brez česar je neumljiv tudi svet madžarske ljudske poezije in pripovedništva.

Vilko Novak

Dömötör Sándor. Őrség. Budapest 1960, str. 169.

Založba Gondolat izdaja vrsto manjših, prijetno opremljenih monografij o raznih madžarskih pokrajinah, ki so — čeprav poljudno pisane — pomembne — za popularizacijo poznavanja ljudske omike. Pričujejoča knjižico bivšega rav-

natelja szombathelyskega muzeja, naslednika našega Avgusta Pavla, bi moral poznati vsak slovenski etnolog. Saj je posvečena ozemlju, ki meji na severno Prekmurje in ki je obenem z Göcsejem na vzhodu del istega kulturnega območja. Naš skupni dolg je, da teh madžarsko-slovenskih vezi še nismo natanko raziskali, zato je pričujoče delo ponoven klic k izvršitvi te dolžnosti, ki ima širši etnološki pomen.

Őrség — Stražna pokrajina — se imenuje po tem, da so v 15. stoletju naselili v to gozdno pokrajino obmejne stražarje. K tej pokrajini štejejo tudi jugoslovanski vasi Čekečko vas in Središče. In prav za naše etnološko raziskovanje je pomembno dejstvo, da je Őrség na današnjem madžarskem ozemlju edina taka pokrajinska enota, na kateri živi nekdanje prebivalstvo stalno od zasedbe države sem. Prebivalstvo tvori zaradi svojih jezikovnih in kulturnih značilnosti posebno etnično skupino. Pisatelj ni pozabil poudariti v uvodnem poglavju, da »najdemo iste poteze na slovenskem-prekmurskem (on pravi »szlovén-vend«, str. 18, op. V. N.) in sosednem štajerskem ozemlju«, južne in jugovzhodne meje te pokrajine pa segajo do Baranje. Pri tem se avtor sklicuje na delo Lászla Kardosa (rojaka iz prekm. Križevce) o ljudski prehrani v Őrségu (1945), ki je poudarjal to etnično enotnost tu živečih Madžarov s Slovenci in »Stajerci«. Naš avtor žal le na splošno govori o tem, kako »hranijo na teh zemljepisno (!) sorodnih območjih od nekadaj v bližini živeča ljudstva različnega izvora, ki so med seboj pogosto občevala, iste poteze« (str. 18). Moral pa bi se tudi v takem poljudnem, a s polnim strokovnim znanjem in prijemom napisanem delu naravno vprašati še, ali so ta območja zares le zemljepisno sorodna in ali je to sorodstvo moglo ustvariti docela iste stavbne oblike in ostale etnične skupnosti na obeh straneh? Nujno bi bil moral — kot pač vsi drugi madžarski avtorji — razširiti splošno ugotovitev o »čestih stikih« med ljudstvi na njihovo etnično mešanje, kar je n. pr. za sosedni Göcsej že ugotovljeno (gl. Slovenski etnograf XIII, 251). Pričakovali bi, da bo avtor nekaj več povedal o tej zvezi s Slovenci v poglavju o stavbah, kjer v besedilu pod neko sliko naravnost pravi o neki hišni obliki, da »ima prekmursko-slovensko ureditev«. Toda zadovoljuje se s splošnim stavkom, da »ima tudi razvoj hiše v Őrségu gospodarske in zgodovinske vzroke« (str. 61). In prav o teh zgodovinskih vzrokih, ki so sodelovali pri vseh pojavih njihove ljudske kulture tudi s slovenske strani, bi nujno moral pisatelj spregovoriti vsaj z nekaj stavki, ki bi povedali, da ta oblika hiše pač ni bila prvotno madžarska, da jo najdemo na obširnem slovenskem ozemlju in da so jo Madžari tu in v Göcseju (s sosednim Hetésem vred) prevzeli od Slovencev. Take ugotovitve nimajo na naši strani nikakega romantično-narodnega značaja in pomena, marveč so stvarna ugotovitve, kakršnih se najmanj ne smejo izogibati prav etnologi nikoli in nikjer. Saj mi prav tako priznavamo madžarske prvine pri nas.

Pri raziskavanju Őrséga je vidno sodeloval v tridesetih in štiridesetih letih tudi naš Avgust Pavel; bibliografija v tej knjigi navaja petero takih njegovih spisov. Prav on je vselej stvarno ugotavljal take etnične vezi med nami, ki so med bistvenimi nalogami etnološkega raziskovanja, zato smo se upravičeno dalje ustavili pri tem vprašanju, h kateremu tudi mi nismo mnogo prispevali, podpisani pa si smem le dovoliti te pripombe, ker stalno zasledujem te skupne prvine na obeh straneh in jih omenjam v vsaki zvezi. Upam, da se bom k njim še kdaj mogel obširneje povrniti.

Vobče pa nam Dömötörjevo delo nudi gradivo za táko prepotrebno primerjalno raziskovanje in je, čeprav mnogo manjše, v tem vprašanju dopolnilo Gönczijevo knjigi o Göcseju (1914). Poglavja o prehrani, gospodarstvu in noši so bolj poljudnega značaja, medtem ko so naselja in stavbe opisane strokovno stvarno. Druga polovica knjižice je namenjena jeziku, šegam, igram, plesom, pesmim, pripovedkam in pravljicam, zaključuje jo seznam literature o pokrajini. Za nas zelo poučne slike so na posebnih prilogah in jih odlikuje, da mnoge prikazujejo ljudi pri delu.

Pisatelj je opravil spricho omenjenega sorodnega dela o Göcseju star madžarski dolg, da je predstavil vsaj v taki strnjeni obliki to za nas tako mikavno sorodno deželo. Ob knjižicah iz te vrste pa si nehotе želimo podobnih tudi o naših pokrajinah in etničnih območjih.

Vilko Novak

Schwedische Volkskunde. — Quellen, Forschung, Ergebnisse. — Festschrift für Sigfrid Svensson zum sechzigsten Geburtstag am 1. Juni 1961. — Stockholm—Göteborg—Uppsala (Almqvist & Wiksell) 1961. — 311 str., 40 ilustr.

U znak poštovanja i priznanja povodom 60. rodendana profesora Sigfrida Svenssona, zastupnika etnologije, napose evropske i švedske, na sveučilištu u Lundu, spremili su njegovi učenici, prijatelji i poštivači ovu spomenicu nesvakidašnjega lika: organizirana je suradnja 22 stručnjaka iz Švedske tako da je svaki od njih pridonio sa svoga posebnog područja studija jedno poglavlje pa je tako u 22 poglavlja obradena kulturna baština švedskoga sela. Da je ovo djelo moglo biti ostvareno, omogućila su u prvom redu dva faktora: jedno je već veoma temeljito i svestrano skupljena a dobrim dijelom i proučena švedska etnografska materija (arhivska, muzejska, objelodanjena i neobjelodanjena), a drugo značajan broj švedskih stručnjaka ove discipline, koji su svaki za svoje područje studija kompetentni specijalisti. To sve daje nazreti već pogled na samu odabranu bibliografiju, danu uz svako poglavlje, a ta su: Die Erforschung der schwedischen Volkskultur (G. Berg), Der gegenwärtige Stand der schwedischen Volkskunde (J. Granlund), Der religions- kirchengeschichtliche Hintergrund der schwedischen Volkskultur (H. Pleijel), Der sozialgeschichtliche Hintergrund der schwedischen Volkskultur (J. Rosén), Kulturgrenzen und Kulturwege (S. O. Jansson), Dörfer und Flurstrukturen (S. Erixon), Soziale Organisation (A. Eskeröd), Bodenbau (R. Jirlow), Viehhaltung (A. Sandklef), Pferde (M. Szabó), Jagd (S. Lagerkrantz), Fischerei (O. Hasslöf), Handwerk (B. Bengtsson), Handel (B. Hanssen), Bauweise und Inneneinrichtung (G. v. Schoultz), Kleidung (A. M. Nylén), Kost (B. Egardt), Jahresfeste, Arbeitsfeste, Kalender (J.-Ö. Swahn), Der Festkreis des Lebens (N.-A. Bringéus), Volksglaube (C.-M. Edsman), Märchen und Sage (A. B. Rooth) i Volkslied (B. R. Jansson).

Neki bi se narazmjer mogao zabilježiti u odnosu prostora, dana duhovnoj kulturi (zajedno z običajima) prema prostoru, danu svim granama materijalne kulture (ova zauzima otprilike dva puta više nego prva). Pojave društvenoga značaja, socijalno-pravne tradicije i sl. naoko su također zauzele malen prostor, ali ako se uoči, da se u veliku broju poglavlja, koja obraduju n. pr. pojedine pojave materijalne kulture, uključuje u prikaz i mnogo toga, što je s tim povezano kao društvena pozadina, pravna tradicija i slično (kako je n. pr. naročito u poglavlju o ribarstvu), razabira se, da je taj prvi dobiveni dojam varav. A primjetna je i neka neujednačenost u načinu obradbe materije pojedinih poglavlja. Dok neki autori više informiraju o pojedinim kulturnim dobrima prikazujući djela i autore, koji su izvršili značajnije studije ili predradnje o dotičnim dobrima, pa i njihove teze a i suprotna mišljenja, drugi prikazuju koncizno sintetski većma same činjenice, a treći zahvataju pojave sa nekoliko različnih stajališta (sociološki, funkcionalno, historijski, kulturno-geografskih).

Razumljivo je, da se u ovako planiranom sumarnom prikazu švedske etnografske baštine ne može računati s tim, da bi se čitalac mogao informirati i o takvim pojavama, koje se obično shvaćaju kao drugorazrednoga ili trećerazrednoga značaja u cjelini neke kulture ili o svim mnogobrojnim pojedinostima kod različnih kulturnih dobara. Tako se tu i ne bi moglo naći nešto n. pr. o elementarnim (rjedim) pletačkim i tkalačkim tehnikama i spravama, ili ništa o uzvicima za dozivanje i tjeranje domaćih životinja, ili o zootehničkim pomagalima, ili o negdašnjim oblicima drvenih brava, ili o terminima naimanja slugu, pastira i sl. — unatoč tome, što su inače takvi pojavi u švedskoj etnologiji već dobro, pače neki i svestrano, potanko obradeni (u objelodanjenim studijama